AİHS ÇERÇEVESİNDE İDARİ YARGIDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI(*)

Arş. Gör. **Burcu TURAN**(**)

Öz

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen "adil yargılanma hakkı" hukuk devleti olmanın bir gereği olarak AİHS'ne taraf devletlerin, yargılamaya ilişkin ilkelerini içermektedir. Hukukun üstünlüğüne dayanan devletler, yargılama usullerinde adil yargılanma hakkına yer vermişlerdir. İnsan haklarına dair sözleşme ve bildirilerde bu hak her zaman yer almaktadır. Yargılanan kişiler için bir hak olduğu kadar akdi devlet mahkemeleri için yükümlülüktür. AİHM'ne en çok başvurulan ihlal iddiaları adil yargılanma hakkına ilişkindir. Adil yargılanma hakkının metin içeriğinde açıkça düzenlenmiş hakların yanında bir kısım haklar da zımnen yer almaktadır. Gerekçeli karar hakkı, açıkça düzenlenen hakkaniyete uygun yargılama hakkı içinde zımnen düzenlenen haklardandır. Gerekçeli karar hakkı, dava taraflarının haklarında verilen kararı *bilme isteğine* mahkemenin eksiksiz ve zamanında açıklama getirmesi anlamına gelmektedir. Hakimin yargılama faaliyetinin başından sonuna kadar zihninde gelişen tüm iddiaların, önermelerin neticesi gerekçedir.

1982 Anayasasının 141. maddesine göre *"... bütün mahkemelerin her türlü kararı gerekçeli olarak yazılır."* 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nda, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda kararda bulunması gereken unsurlardan bir tanesi olarak *"kararın dayandığı hukuki sebepler ile gerekçesi"* düzenlenmiştir. Hukuk ve ceza yargılama usullerine ilişkin mevzuatta da adil yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli karar hakkı yer almaktadır.

Gerekçeli karar hakkının idari yargıdaki önemi hukuk yargısı ve ceza yargısı alanlarından farklıdır. Davacıya ve hukuk öğretisine sağlayacağı yarardan başka iptal davaları sonucunda kararın gerekçeli olması, hukuka aykırılığı ortadan kaldıracak olan idare bakımından açıklayıcıdır. Dava sonucunda verilen kararın gerekçesiz olması, gerekçenin yetersiz ve yasaya dayanmayan şekilde olması, tarafların iddialarına gerekçede yer verilmemesi gerekçeli karar hakkının ihlalidir ve sözleşmeye aykırıdır. İdari yargı alanında gerekçeli karar ihlalleri AİHM ile paralel olarak Anayasa Mahkemesi ve Danıştay tarafından gözetilmektedir.

Anahtar Kelimeler

AİHS, AİHM, Adil Yargılanma Hakkı, Gerekçe, Gerekçeli Karar Hakkı.

REASONED DECISION RIGHT IN ADMINISTRATIVE JUSTICE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Abstract

Article 6 of the European Convention of Human Rights, it is arranged "right to a fair trial" which coordinates judicial policy of member states of European Convention on Human Rights as a need of being state of law. States that believe superiority of law, have included the right to a fair trial in their judicial procedures settle. Article 6 takes a part in contracts and declarations. It is a right for judges and obligations for judicial. Most of the applications to European

(*) Makalenin Dergiye Geliş Tarihi: 05.02.2022 - Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 05.04.2022, DOI No: 10.54704/akdhfd.1068789.

(**) KTO Karatay Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı / Konya-Türkiye.
E-posta: burcu.turan@karatay.edu.tr,
Orcid Id: https://orcid.org/0000-0001-7358-1377.

"This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)"

Court of Human Rights are about article 6. Right to a fair trial includes many rights explicitly or implicitly. Reasoned judgement means a complete and timely explanation for litigants for a will to knowledge. All the allegations and resolutions that comes to judge's mind through trial result is reason.

In the 1982 Consttitution, article 141, it's stipulated as *"... every judgements of courts must be reosoned"*. Administrative Jurisdiction Council of State Act No: 2575, article 51, Producure of Administrative Justice Act No: 2577, article 24, one of the elements of the decisions is arranged as "reasons which decisions endures and justification." In reasoned judgement is arranged in right to a fair trial which is regulated judicial principles of the criminal courts and civil courts.

The importance of right to a reasoned judgment in administrative jurisdiction is different from civil or criminal jurisdiction. At the trial, apart from it's benefits for complainant and doctrine, reasoned decision is explanatory for administration which will eliminate the illegality. It is a violation of the right to a reasoned decision and is against the European Convention of Human Rights, when the decision given at the end of a trial is not reasoned or the given reasons are insufficient and unlawful, or the claims of the parties are not included in the justification. In administrative jurisdiction, right to a reasoned judgement violations are observed by Council of State and Constitutional Court correspondingly to European Court of Human Rights.

Keywords

EHRC, HUDOC, Right to a Fair Trial, Reason, The Right to a Reasoned Judgement.

Extended Abstract

The aim of the study is the application area of an implied right in the content of the right to a fair trial in Turkish Administrative Procedure. The study seeks answers to the following questions: Are the judicial decisions of administrative courts justified? Are these justifications sufficient? Does the justification of the decision satisfy the defendants? Are the decisions sufficient to appeal to a higher court? Even if the decision is justified, are the spelling rules considered? Basically, what does a rational decision include? The purpose of study is to criticize the viewpoint of the administrative law on the justified decision. In this review, domestic court decisions are compared in terms of whether they are compatible with the decisions of the European Court of Human Rights. The literature has been revised with the latest decisions of the ECHR. The field of study is based on the justified decisions of the ECHR and its application area in Turkey. The fact that trial with hearings is not compulsory in administrative law makes it difficult for the plaintiffs to participate in the decision-making process and to access the content and details of the case, so it becomes more difficult for them to influence the course of the case compared to private law cases. Making a justified decision as a result of administrative procedure is more important than private law. For the reasons generally considered, decisions should be clear and understandable. It is possible that the administration, which is obliged to present all information and documents to the court during the trial, hides the facts from the justice. The right to justified decision is an indicator of the independence and impartiality of the judiciary. It is the identity of Turkish justice. The independence and impartiality of the judicial system in the international arena can be understood from the justification. It constitutes the opinion that the judge has reached a decision of his/her own free will. In Administrative Procedure, as in other judicial procedures, the plaintiff bears the obligation to prove. An unjustified decision also weakens the individual, who is powerless in the face of the administration, which takes its power from the law and carries out the action, with a court decision. Violation of the right to a justified decision entails other violations of the right to a fair trial. The justified decision satisfies the parties and those who read the decision without any doubt. As a fundamentally impressive solution, it could be a progressive step to provide candidates with detailed training on the writing of justified decisions at the Justice Academy. Effective control of his/her decisions can save the judge from finding a cursory justification. Precedent decisions that minimize the violation of the right to make a justified decision are clear and advisory. Thesis and antithesis method should be used in the decision justification. Workload cannot be claimed as a reason for making an unjustified decision, as in violation of other fair trial rights.

GİRİŞ

AİHS'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının içeriğinde düzenlenmiş olan hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, zımnen gerekçeli karar hakkını içermektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde adil yargılanma hakkı ve içeriğindeki haklar genel olarak incelenmiştir. Çalışmanın özü zımni olarak düzenlenen gerekçeli karar hakkı olduğundan, diğer haklar genel olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde gerekçeli karar hakkının Türk İdari Yargılama Hukuku'ndaki görünümü ve unsurları ele alınmıştır. Gerekçeli karar hakkının idari yargı kararları açısından incelenmesi, yalnızca iptal davası sonucu verilen kararlar bakımından yapılmıştır. Tam yargı davalarının öznelliği gereği verilecek kararlar, çalışmanın kapsamını aşacak kadar yoğundur. İptal davalarının etkisi geneldir. İşlemin iptal edilmesi ile oluşan etki objektiftir ve ilgili herkesi ilgilendirir. Bu da sınırlı kapsamda kararın ortaya çıkmasını sağlar. Bu sebeple çalışmada idari yargı kararlarına ilişkin her başlık, iptal davası sonucu verilen kararları kapsamaktadır. Gerekçeli karar hakkının ihlali; kararın gerekçesiz oluşu, yetersiz ve yasaya dayanmayan gerekçede olması, tarafların taleplerine gerekçede yer verilmemesi başlıkları ile değerlendirilmiştir. Başlıklarda AİHM ve ona paralel kararları bulunan AYM ve Danıştay kararları incelenerek gerekçeli karar hakkının ihlali, davacı ve kararı uygulayanlar açısından sakıncaları anlatılmaya çalışılmıştır.

Gerekçeli karar ihlallerini en aza indirgemek için verilen emsal kararlar açık ve yön göstericidir. Yapılması gereken iyi bir tez anti tez sentez yöntemidir. Adil yargılanma hakkını oluşturan haklardan birinin ihlal edilmesi, bu hak ile bağlantılı olan bir hakkın da ihlaline sebep olmaktadır. Gerekçeli karar, Türk Yargı Sistemi'nin kimliğidir.

I. GENEL OLARAK ADİL YARGILANMA HAKKI

Birleşmiş Milletler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir kısım hakları güvence altına almak için 10.12.1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini yayınlamıştır. Beyannamenin 10. maddesi, çalışmamızın konusu olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi olan adil yargılanma hakkına temel teşkil etmektedir.[1] Bir duyuru niteliğindeki bildirgenin sözleşmeye temel teşkil etmesi; BM'nin hakların güvencesini, ortak ve yerel değerler altında bir kuruluşun üstlenmesine gereksinim duyması ve "Avrupa Hareketi"ni teşvik etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu hareket neticesinde kurulan Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni oluşturmuştur. Sözleşme üye devletler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Ayrıca Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları

[1] Madde 10- Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır. (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1945).

Komisyonu'na, sözleşmede korunan hakların ihlali iddiası ile başvuru imkanını sağlayan bir denetim mekanizmasını da içermektedir. Daha önce Komisyon ve Mahkeme olan ikili yargılama sistemi, 1998 tarihli 11 no.lu ek protokol ile yalnızca Mahkeme olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (European Court of Human Rights) adını almıştır.

Türkiye, Sözleşmeyi 18 Mayıs 1954 tarihinde bir kısım çekincelerle onaylamıştır. Sözleşmenin imzalanması ile temeli insan haklarına dayanan birçok hak bakımından Türkiye, uyum yükümlülüğü altına girmiştir. Başta diğer sözleşmeci devletler gibi Türkiye'nin sözleşmeyi uygulaması bakımından denetimi, "devlet başvurusu" ile sınırlı iken; Türkiye, 1987 yılında bireysel başvuru yolunu, 1990 yılında mahkemenin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir.

Mahkeme denetimi evrensel veya yerel her hak bakımından kabul edilmemektedir. "19.03.2001 tarihli açıklama metnine" göre mahkeme, ancak sözleşme ve eklerinde yer alan hakların ihlali iddiasını değerlendirir. Aynı metne göre iç sözleşmede yer alan haklar, ancak bir kamu otoritesi tarafından ihlali halinde denetime tabidir.[2]

6. maddede yer alan adil yargılanma hakkına göre, Mahkeme, kararlarıyla sözleşmeci devletin iç hukukuna müdahale etmez, yargılamanın nasıl yapıldığı ile ilgilenir. İç hukuk yolları tüketildikten ve nihai karar verildikten sonra 6 ay içinde Mahkemeye başvurulabilir.[3] Sözleşmede yalnızca kişi hakları yer almaktadır. Sosyal ve ekonomik haklar sözleşmede yer almamakta, bu haklar 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı ve 1996 tarihli Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nda yer almaktadır.[4] Hakların niteliği belirlenirken ve başvuru kabul edilirken ihlal edilen hakkın iç hukuk tarafından hangi hak kategorisinde değerlendirildiği önemli değildir. Çünkü AİHM, hakları sözleşmeye göre özgün olarak yorumlar. Özerk yorum ilkesi olarak adlandırılan bu ilkeye göre haklar, iç hukuktaki nitelendirmeden farklı sübjektif bir değer alır.[5]

Adil yargılanma hakkı, AİHS'in 6. maddesinde düzenlenen siyasal ve kamusal haklardandır.[6] Adil yargılanmaya hakim ilkeler 1. fıkrada düzenlenmiştir. 1. fıkra bu hakkın amacı ve özüdür.[7]

---

2 Tekin Akıllıoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü Başvuru Bilgileri*, (Ankara: İmaj Kitabevi, 2002), 212.

3 Tekin Akıllıoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü Başvuru Bilgileri*, 212.

4 Tekin Akıllıoğlu, *İnsan Hakları Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 369.

5 İlyas Doğan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (Ankara: Astana Yayınları, 2019), 49.

6 Ömer Madra, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*, (Ankara: AÜSBF Yayınları No: 458, 1981), 27.

7 Friderich-Christian Schroeder ve Feridun Yenisey, Dürüst Yargılanma Hakkı, (İstanbul: Alkım Yayınevi, 1997), 6.

Madde 6/1- Adil yargılanma hakkı:

"1. Herkes medeni hak ve yükümlülüklerine ilişkin uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda ve hakkındaki suç isnadının karara bağlanmasında, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından, kamuya açık ve hakkaniyete uygun olarak, makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir; ancak demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına veya dinleyicilere kapatılabilir."[8]

Maddenin 2. ve 3. fıkrası, yalnızca ceza yargılamasında uygulanan, 1. fıkranın özelleştirilmiş hali niteliğinde, sanık haklarını içermektedir:[9]

"*2. Bir suç ile itham edilen her şahıs suçluluğu kanunen sabit oluncaya kadar masum sayılır. 3. Her sanık ezcümle: a) Şahsına tevcih edilen isnadın mahiyet ve sebebinden en kısa bir zamanda, anladığı bir dille ve etraflı surette haberdar edilmek, b) Müdafaasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara malik olmak, c) Kendi kendini müdafaa etmek veya kendi seçeceği bir müdafii veya eğer bir müdafi tâyin için mali imkânlardan mahrum bulunuyor ve adaletin selâmeti gerektiriyorsa, mahkeme tarafından tayin edilecek bir avukatın meccani yardımından istifade etmek, d) İddia şahitlerini sorguya çekmek, veya çektirmek, müdafaa şahitlerinin de iddia şahitleriyle aynı şartlar altında davet edilmesini ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek, e) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından meccanen faydalanmak, haklarına sahiptir."*[10]

2. ve 3. fıkraların 1. fıkra ile arasında bulunan yargılama usulüne ilişkin farklılıklar, aralarında bağlantı bulunmadığı anlamına gelmemektedir. 2. ve 3. fıkranın ihlali 1. fıkranın da ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.[11] Çünkü esasında 1. fıkra, tüm maddenin ruhudur.

Adil yargılanma hakkı hukukun üstünlüğünden ileri gelir.[12] Adil yargılanma hakkı ile tüm yargılama usullerinde uygulanacak hukuk devletinin gereği olan

---

8 Nuala Mole, Catharina Harby, *Adil Yargılanma Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz,* (Ankara: TBB Yayınları, 2005), 5.

9 Schroeder ve Yenisey, *Dürüst Yargılanma Hakkı*, 6.

10 Mole, Harby, *Adil Yargılanma Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz,* 5.

11 Schroeder ve Yenisey, *Dürüst Yargılanma Hakkı*, 7.

12 İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku 1*, (Ankara: İmge Yayınevi, 2013), 152.

ilkeler düzenlemektedir. Bu ilkeler; bağımsız ve tarafsız bir yargı yerinin bulunması, kamuya açık ve hakkaniyete uygun olarak yargılanma ve bu yargılanmanın makul sürede yapılmasıdır. Adil yargılanma hakkı, bir ülkede insan hakları bakımından yer alan tüm hakların dayanağıdır.[13] Diğer hakları da bünyesinde barındırması ve AİHM'e başvuruya çokça konu olması sebebiyle dar yorumlanamaz.[14]

A. ADİL YARGILANMA HAKKININ UYGULANMA ALANI

Adil yargılanma hakkı ile düzenlenen ilkeler yargılamanın tüm aşamalarını kapsamaktadır.[15] Sözleşme, adil yargılanma hakkı ile sözleşmeci devletlere uyum yükümlülüğü getirmiştir.[16] İlkelere uymak taraf devlet için bir zorunluluktur. Yargılama sistemlerini ve teşkilatlanmalarını adil yargılanmayı temin eden bir aşamaya getirme yükümlülükleri bulunmaktadır.[17] Sözleşmeci devlet vatandaşları ve devlet sınırları içindeki herkes bu haklardan faydalanmaktadır.[18] Sözleşmenin denetim mekanizmasının bir istinaf veya temyiz merci gibi hukuki hatanın düzeltilmesi görevi bulunmamaktadır.[19]

Adil yargılanma hakkının madde metninde belirtildiği gibi *"... medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili nizalar ve cezai alanda yöneltilen suçlamalar"* şeklinde yalnızca medeni hukuk ve ceza hukukuna ilişkin ihtilaflar için sınırlı bir şekilde düzenlenmiş olduğu şekli bakımdan söylenebilirse de içtihatlar yolu ile kamu hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda uygulama kapsamı genişletilmiştir.[20]

Mahkeme, her ihtilafta medeni hak ve yükümlülükleri kendi şartları altında, sınırlı metinlerle kesin tanımlar koymadan olayın özelliklerine göre değerlendirmektedir.[21] Örneğin König-Almanya kararında "*Mahkeme, medeni haklar ve yükümlülükler kavramının özerk olduğu sonucuna vararak, ilgili devletin mevzuatının önemsiz olduğunu düşünmemektedir. Sözleşmedeki ifadesiyle hakkın medeni olarak kabul edilip edilmeyeceği ilgili sözleşmeci devletin iç hukukuna ve yasal sınıflandırmasına göre değil, hakkın içeriğine ve etkilerine atıfta bulunarak be-*

---

13 Hüseyin Turan, "Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ndeki Yeri ve Önemi", *TBB Dergisi,* S. 84 (2009): 218.

14 AİHM, Perez-Fransa Kararı, Başv No: 47287/99, 12.02.2004, para. 80, www.hudoc.com.tr, (Erişim tarihi: 19.05.2021); D.J. Harris, M.O. Boyle, E.P. Bates ve C. M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku,* (Ankara: Avrupa Konseyi, 2013), 203.

15 Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 307.

16 Schoeder ve Yenisey, *Dürüst Yargılanma Hakkı,* 4.

17 Feyyaz Gölcüklü, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama", *Ankara SBF Dergisi*, 49, S. 1 (1994): 201.

18 AİHS Madde 1- Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.

19 Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2013), 7.

20 Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama", 200.

21 Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama", 203.

lirlenmelidir. Mahkeme işlevini yerine getirirken sözleşmenin amacını ve sözleşmeci devletlerin yargı sistemlerini dikkate almalıdır." ifadesine yer verilmiştir.[22]

Cezai alanda maddenin uygulanabilirliğine gelince; bir eylemin 6. madde kapsamında suç isnadı sayılabilmesi için eylemin niteliği, yaptırımın ağırlığı ve eylemin ceza hukukuna giren bir eylem olması önemlidir.[23] Disiplin suçu niteliğinde eylemlerin yaptırımı duruma göre ağır bir şekilde özgürlüğü kısıtlayıcı nitelikte ise, bu yaptırımlar da cezai alana girer.[24] Bunun yanında idarenin kolluk yetkisi dahilindeki düzenleyici işlemlere uymayanlar için getirilen Kabahatler Kanunu'nun 33-43. maddeleri arasında düzenlenen idari yaptırımlar vardır. İdari para cezaları da bu kapsamda sayılabilir. Trafik cezaları, komşuluk hukukuna aykırı fiiller 6. madde korumasından yararlanabilecek nitelikte suç isnadı kavramı içinde değerlendirilebilir.[25] AİHM verdiği kararlar ile idari yaptırımları cezai alan içinde değerlendirmektedir.[26] Örneğin, Bendenoun- Fransa kararında bir bağımsız idari otorite olan Gelir İdaresi'nin uyguladığı vergi cezası, cezai alanda değerlendirilmesi gereken bir idari yaptırım olarak tanımlanmıştır[27]. İşçiyi SGK'ya bildirmeme neticesinde alınan para cezası da sözleşmeye göre cezai alanda değerlendirilen idari para cezalarındandır[28].

Medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili idarenin kamu gücünü kullanarak kişilerin hukuki durumunu etkileyen işlem, eylem ve sözleşmeleri neticesinde ortaya çıkan hukuki sorunun özel hukuk kökenli olması, mahkeme tarafından yargılamaların 6. madde kapsamına alınması sonucunu doğurmuştur. 6. maddede açıkça ifade edilmese de içtihatlar yoluyla idari uyuşmazlıklar da madde kapsamına alınmıştır.

Örneğin mahkeme, Ringeisen/Avusturya davasında tarım alanı satış sözleşmesinin geçerliliği için ilgili sözleşmenin idari makam tarafından onaylaması gerekirken onaylamaması ve ilgili satışın hükümsüz kalması üzerine başvuranın hakkını nitelendirirken medeni hak kavramını geniş şekilde yorumlamış ve idarenin işlemlerine de 6. maddenin uygulanmasına hükmetmiştir.[29]

---

22 AİHM, König-Almanya Kararı, Başv. No: 6232/73, 28.06.1978, para. 89, www.hudoc.com.tr, (Erişim tarihi: 19.05.2021).

23 Gölcüklü, Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, 294.

24 Osman Doğru, Atilla Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, (İstanbul: Legal Kitabevi, 2013), 616.

25 Doğru, Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 617.

26 Turgut Tan, "İdari Yaptırımlar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki Güvenceler" *Prof. Dr. A. Şeref Gözübüyük'e Armağan,* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2005), 323.

27 AİHM, Bendenoun- Fransa Kararı, Başv. No: 12547/86, 24.02.1994, para. 44-45, www.hudoc.com.tr, (Erişim tarihi: 17.03.2022).

28 AİHM, Hüseyin Turan- Türkiye Kararı, Başv. No: 11529/02, 04.03.2008, para. 20-21, www.hudoc.com.tr, (Erişim tarihi: 17.03.2022).

29 Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama", 204.

Madde yalnız yargılama usulleri ve yargılama makamlarının yapılanması değil, kişilere tanınan aktif hakları da düzenlenmiştir.[30] Sözleşmede düzenlenen haklar mahkemeye karşı ileri sürülebilen ve kişilerin ihtilafsız sahip olduğu doğal haklardır.[31] Adil yargılanma hakkı içeriğindeki haklar, demokratik bir hukuk devletinin vazgeçilmez yargılama usul ilkeleri ve kişi haklarıdır.

Gerekçeli karar hakkının da içinde bulunduğu hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, adil yargılanma hakkının muadili olarak da uygulamada kullanılmaktadır. Bu kullanılış biçimi İngilizce kaynaklarda adil yargılanma hakkı için geçen "fair trial" teriminin Türkçe karşılığının "hakkaniyetli yargılama" olmasından ileri gelmektedir.[32]

B. AİHS 6. MADDESİNDE YER ALAN HAKKANİYETE UYGUN YARGILANMA İÇERİĞİNDEKİ HAKLAR

Soyut nitelikteki hakkaniyete uygun yargılanma hakkının, adil yargılanma hakkı içeriğinde farklı nitelikli bir hak olduğu, içtihatlar yoluyla açık hale getirildiği görülmektedir. İçeriğinde; silahların eşitliği, yüz yüze yargılanma, mahkeme hakkı (dava hakkı), gerekçeli karar hakkı gibi zımni nitelikte haklar bulunmaktadır.[33] Bunun yanında; tercüman hakkı, duruşmada hazır bulunmak hakkı gibi başkaca zımni haklar da madde metninde geçmese de içtihatlar ile bu hakkın içeriğinde kabul edilmiştir.[34]

Silahların eşitliği, yargılamanın özelliğine göre her olayda ayrıca değerlendirilecek bir hak olarak delillerin ortaya koyulması, iddia ve savunma mekanizmasının eşit işlemesi, dosyanın incelenmesi gibi hakları içerir.[35] Bu hak, dava dosyasına toplanan bilgi ve deliller ile ilgili taraflara bilgi verilmesi ve savunmalarına imkan sağlayan "çelişmeli yargılama" hakkını da içermektedir.[36]

Sanığın aleyhine delil oluşturacak şekilde konuşmak zorunda olmaması anlamına gelen susma hakkı da içtihatlar yoluyla kabul edilmiş bir haktır.[37] Ancak bu hakkın kapsamı sınırsız değildir. Murray-İngiltere davasında olduğu gibi sanığın açıklama yapmasının elzem olduğu, kesine yakın delillerde susma hakkının geçersiz olduğu kabul edilmiştir.[38]

---

30 Gölcüklü, Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, 283-284.

31 Doğru, Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 608.

32 İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, 2.

33 Gölcüklü, Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, 310-314.

34 Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, (Ankara: Açık Cezaevi, 2004), 196.

35 Gölcüklü, Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi,* 310.

36 Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, (Ankara: TODAİE, 2004), 212.

37 Doğan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 194.

38 AİHM, Murray-İngiltere Kararı, Başv. No: 18731/91, 08.02.1996, para. 45, www.hudoc.com.tr, (Erişim tarihi: 17.03.2022).

Adil yargılanma hakkı, yargılamanın neticesinin adaletli olmasının yanı sıra yargılama faaliyetinin de bağımsız ve tarafsız mahkemelerce adaletli yapılması anlamına gelen doğru yargılamadır.[39] Hukukun genel ilkelerine, mevzuata, usul kurallarına uygun yargılama anlamına gelen doğru yargılama ise kararda gerekçenin bulunması ve yargılamanın aleni olması ilkeleri ile birlikte düşünülmelidir.[40] İçtihatlar ile kabul edilen gerekçeli karar hakkı dava taraflarının yasa yoluna başvurması ve sonunda olumlu netice alabilmesi için kabul edilmiştir.[41] Bu hak, kararın keyfi verilmediğini gösteren, yargı denetiminin eksiksiz yapılmasını sağlayan bir haktır. Eksik, yürürlükteki mevzuata dayanmayan gerekçe keyfi olabileceği gibi hukuka aykırıdır. Tarafların adalete olan güvenini zedeleyebilir. Ayrıca başvuracakları hukuki yolları da göstermeyeceği için zaman ve emek kaybına neden olacaktır. Bu durum da makul sürede yargılama yapılmasına engeldir. Tek bir hakkın ihlali, adil yargılanma hakkını birçok yönden zedelenmektedir.

AİHM, gerekçeli kararın şüpheye yer vermeyen, kesin, iddia ve savunmaların tümünü ele alan bir yapıda olması gerektiğini karar altına almıştır.[42] AİHM'e göre gerekçeli karar hakkı, etkili savunmayı, karara karşı sanığın güvenini ve kararı sahiplenmesini sağladığı gibi yargıçların somut verilere dayalı karar tesis etmesini sağlar.[43] Kararın gerekçesinin niteliğine bağlı olarak değişiklik gösterebileceğini karar altına almıştır.[44]

II. GEREKÇE KAVRAMI VE İDARİ YARGILAMADAKİ DÜZENLENME ALANI

A. KAVRAM

Gerekçe, Türk Dil Kurumu sözlüğünde anlam olarak: "*gerektirici sebep, esbabımucibe*, *bir yasanın önerilmesi ve hazırlanmasında, yasa tasarısının hazırlanış ve maddelerin düzenleniş sebebi*, *mahkeme kararlarının dayandığı kanuni ve hukuki sebepler*, *bir önermenin kendiliğinden kıldığı gereklilik, lazıme*" olarak tanımlanmıştır.[45] Hukuk sözlüğüne göre gerekçe "*Yargıcın hükmünü dayandırdığı nedenler*."dir.[46]

---

39 Yahya Zabunoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılama Yapma Görevi", *Yeni Türkiye Yargı Reformu Özel Sayısı*, S. 10 (1998): 362.

40 Zabunoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılama Yapma Görevi", 361-362.

41 İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, 252.

42 AİHM, Ruiz Troja-İspanya Kararı, Başv. No: 18390/91, 09.12.1994, para. 19, https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim tarihi: 11.08.2021).

43 AİHM, Taxquet-Belçika Kararı, Başv. No: 926/05, 16.11.2010, para. 91, https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim tarihi: 11.08.2021).

44 AİHM, Taxquet-Belçika, Başv. No: 926/05, 16.11.2010, para. 91, https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim tarihi: 11.08.2021).

45 TDK Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/, (Erişim tarihi: 11.08.2021).

46 Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, (Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2006), 238.

Bilmek, insanoğlunun varoluş mücadelesine yardımcı veya Aristoteles'in "çıkar gütmeyen" eğilimine has olurken, insanlık tarihi kadar eski ve elzem bir arzu konusu olmaktadır.[47] İnsanoğlunun bilmek arzusu doğada var olan her şeye dairdir. Bu isteğin argümanı, nedeni veya gerekçeyi öğrenmektir. Bir düşüncenin sonucu olan "görüşlerin" arkasındaki nedenleri öğrenmek ve buna göre davranışsal bir tutum içine girmek insanoğlunun tabiatında vardır.[48] Hükmün bir mantığa dayanan sonucuna, sebep-sonuç ilişkisi ile nasıl varıldığını gerekçe açıklar.[49] Gerçekliğe dair bilginin temeli gerekçedir.[50] Hakimin, maddi vakıalar ile tahkikat sonunda açıkladığı hüküm arasındaki hukuki sebeplerdir.[51] Gerekçe, kararın uygulanmasına kadarki olan süreçte vicdani, adaletli olmayı amaçlayan bir etkileşimi yansıtır.[52] Hakimin vermiş olduğu kararında hükme esas olan hukuki sebepleri belirten, hakimin öz denetimini ve üst mahkeme tarafından denetlenmesini sağlayan bir olgudur.[53] İnsanoğlunun bilme istencinin varlığından beri var olan gerekçe, 1789 Fransız ihtilali ile bir hak halinde ihtilalin neticesi olarak ortaya çıkmıştır.[54] Gerekçeli karar hakkı, yargılamanın başından sonuna kadar tarafların bilgi edinme konusunu görev edinen, AİHS'deki üstü kapalı haklardandır.[55] Bu tanımlardan gerekçenin, hakimin önüne gelen ihtilaf hakkındaki ilk izleniminden kanaatine kadar olan süreçte, değerlendirmelerini dayandırdığı temeller olarak yoğun bir zihin çalışması olduğunu söyleyebiliriz. Gerekçeli karar hakkı ise hukuk devletinin nüvesini oluşturan insan haklarının bir parçasıdır. Gerekçeli kararın nasıl oluştuğu esasen öncüller ve yorum yöntemlerini inceleyen, Hukuk Metodolojisi Bilimi'ne aittir. Çalışma AİHS ve İdari Yargılama Hukuku temelli olduğu için bu elzem hukuk biliminin adı zikredilmekle yetinilmiştir.

Gerekçeli karar veren hakim; adaletli karar verdiği konusunda kendisine güvenir, içtihadi bir emsal geliştirir, toplumu adalet duygusunun gelişmesi konusunda tatmin eder, temyiz aşamasının hızlı ve basit geçirilmesini sağlar.[56] Hakimin hukuka uygun ve adaletli karar verip vermediği gerekçeden anlaşılır.[57] Gizli verilmiş bir karar,

---

47 Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: Serbest Akademi, 2013), 47.

48 Zuhal Aysun Sunay, *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 20.

49 Yusuf Karakoç, *Yargı Kararlarının Dili ve Gerekçesi*, (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2007), 277.

50 İbrahim Akın, Tansu Akın, *Yargısal Kararlarda Gerekçe Bilgi Teorisi ve Mantık Yönünden Temelleri* (Ankara: Eryılmaz Ofset, 2001), 113.

51 Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2017), 339.

52 Hilmi Şeker, *Esbab-ı Mucibe'den Retoriğe Hukukta Gerekçe*, (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2010), 14.

53 Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2019), 479-480; Baki Kuru, *Medeni Usul Hukuku El Kitabı 1*, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2020), 889.

54 Çetin Aşçıoğlu, "Yargıda Gerekçe Sorunu", *TBB Dergisi,* S. 48 (2003): 109.

55 Hilmi Şeker, "Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal, Makul Gerekçe Biçimleri", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 2 (2007): 179.

56 Karakoç, *Yargı Kararlarının Dili ve Gerekçesi*, 281.

57 Müslüm Akıncı, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2008), 261.

taraflarda hakimin keyfi tutumda bulunduğuna dair bir şüphe oluşturacaktır.[58] Hakimin, kişisel yargıları, zaafları olan bir beşer olduğu düşünülürse, vereceği gerekçesiz kararlar, özel bir sübjektiflikte olduğu kanısı ile güvensizliğe yol açacaktır. Gerekçe açıklama zorunluluğu olmadığı sürece, kararlar mantığı değil duyguları yansıtır.[59] Hakim önüne gelen uyuşmazlıkta yasayı zamanın, kişilerin, şartların ihtiyaçlarına uyarlarken; ön yargılı iç dünyasından sıyrılan, adil ve emsal nitelikte kararlar vermelidir.[60] Gerekçe, kararı veren hakimi, hakkında karar verilenleri ve kararı inceleyenleri doğru karar verildiğine dair ikna eden bir gerekliliktir.[61] Hakimin gerekçeli karar yazma zorunluluğu yargının tarafsızlığı konusunda alınan bir tedbirdir.[62] Çünkü yargının bağımsızlığı mutlak olarak sağlansa da yargının tarafsızlığını sağlamanın güvencesi, adil yargılanma hakkının içinde de bulunan yargılama usullerinin uygulanmasıdır. Gerekçeli karar yazma zorunluluğu da bunlardan biridir.

B. GEREKÇELİ KARAR HAKKININ İDARİ YARGILAMADA DÜZENLENME ALANI

Aydınlanma dönemi devamında insan haklarının önemli hale gelmesi ve hakların bildiri, sözleşme metni olarak düzenlenmesi, hukuk devletinin öneminin kavranması ile yargısal bir yükümlülük haline gelen gerekçeli kararın bizdeki görünümü; ilk olarak 1961 ve 1982 Anayasalarında ‘‘mahkeme kararlarının gerekçeli yazılması gereği’’ kuralı ile düzenlenmiştir.[63] Gerekçeli karar hakkı, AYM’ne yapılan bireysel başvurular sonucu verilen kararlara da konu olmuştur.[64] Anayasada emredici olarak düzenlenen bu kural, tüm yargılama usullerinde nor-

58 Aşçıoğlu, “*Yargıda Gerekçe Sorunu*”, 111.

59 Mustafa Tören Yücel, “Kararlarda Gerekçe ve Muhalefet Şerhi”, *HFSA 8. Kitap*, (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2003), 162.

60 Seyfullah Ediş, “Hukukun Uygulanmasında Yargıca Tanınmış Takdir Yetkisi”, *AÜHFD* 30, S. 1 (1973): 178-179.

61 Abdullah Dinçkol, “Karar Verme Süreci İçinde Hükmün Oluşması ve Hakimin Fonksiyonu”, *Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar V. Sempozyum*, (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2012), 177.

62 Ender Ethem Atay, “Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıda Uygulanması, “*Danıştay Dergisi,* S. 147 (2018): 14-15.

63 61 Anayasası’nın 135. maddesinde düzenlenen gerekçeli karar yazma zorunluluğu hakkında Anayasanın madde gerekçesi şöyledir: “*Bazı yargı mercilerinin kararlarının tamamen gerekçesiz ve çok zaman bir satırdan ibaret olması şeklindeki mahsurları önlemek maksadıyla maddenin son fıkrası sevk edilmiştir*.” 82 Anayasası’nın 141. maddesinde düzenlenen gerekçeli karar zorunluluğu, Anayasa madde gerekçesinde bu kuralın getiriliş amacı şöyle ifade edilmiştir: “*... Madde bütün kararların gerekçeli yazılmasını amir bulunmaktadır. Genellikle mahkeme kararlarına karşı kanun yolu açıktır. İlgilinin bu kanun yoluna başvurabilmesi için hakkındaki kararın gerekçesini bilmesi ve kanun yolu merciinde savunmasını bu gerekçeye göre yapabilmesi, inceleme merciin incelenmesinde de gerekçenin göz önüne alınması için kararın gerekçeli yazılması lazımdır*.” Özellikle 61 Anayasası gerekçesinde ifade edildiği şekilde, tek satırlı, formülleştirilmiş gerekçeler gerekçeli karar hakkına aykırıdır. Ayrıntılı inceleme için bkz., Mustafa Alp, “Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe”, *Prof. Dr. Mahmut Teyfik Birsel’e Armağan*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001), 436.

64 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum ile kabul edilen 5982 sayılı Kanun’un, 82 Anayasasının 148. ve 149. maddelerinde yaptığı değişiklikler ile bireysel başvuru yolu, AİHS ve eki protokollerinde yer alan hakların ihlali iddiası ile yapılan başvuruları, AİHM ile paralel olarak yerel mahkeme kararlarının esasına girmeden, sözleşme hükümleri çerçevesinde değerlendirir.

matif olarak yerini bulmuştur. 1982 Anayasasının Hak Arama Hürriyeti başlıklı 36. maddesi ile düzenlenen adil yargılanma hakkı da gerekçeli karar hakkının dayanağıdır. Madde içinde bulunan hak arama hürriyeti, gerekçeli karar hakkını da içermektedir. Anayasa Mahkemesi bir başvuruda 36. maddenin gerekçeli karar hakkını içerdiğini hüküm altına almıştır:[65]

> "*Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin yargı organlarına davacı ve davalı olarak başvurabilme ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Maddeyle güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisidir. Bu bağlamda Anayasa'nın, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılmasını ifade eden 141. maddesinin de, hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği açıktır*."

Danıştay oluşturduğu içtihatlar ile AİHM ve AYM ile paralel olarak gerekçeli karar zorunluluğunu, bu hakkın ihlali halinde vurgulamıştır[66]. Danıştay İDDK verdiği kararda, yargılama makamının verdiği kararın gerekçesiz olmasını hukuka aykırı bulmuştur:[67]

> "*... işlemin hukuka aykırı olup olmadığına dair yargısal denetim yapılması ve bu denetim sonucunda varılan kararın gerekçeli olarak ortaya konulması gerekmekte iken, daire kararında davacının iddia ve taleplerine yönelik olarak ilgili mevzuatın yorumu ve iptali istenen düzenlemelerin hukuka uygunluk denetimi yapılmaksızın yani uyuşmazlıkla ilgili herhangi bir gerekçeye yer vermeksizin davanın reddine karar verilmiş olduğundan, temyiz isteminin kabulüne...*"

1982 Anayasası'nın 141/3 hükmü gereğince: "*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır."* Yine 153/1'de: "*Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz."* hükmü düzenlenmiştir. 2575 sayılı Danıştay Yasası'nda 51. maddesinde: *"... kararların gerekçeleri kararda belirtilir..."* hükmü yer almaktadır. 2577 Sayılı İYUK'un "Kararda bulunacak hususlar" başlıklı 24. maddesinde kararın dayandığı "*... hukuki sebepler ve gerekçesinin*" kararda olması gereği düzenlenmiştir. Hakimin verdiği kararda yalnızca hukuki sebepler ile hükmü belirtmesi yeterli olmayıp; hukuku nasıl uyguladığını açıklaması, taraf iddialarından çözüme etkili olan ve etkili ol-

65 AYM, Başvuru No: 2013/307, 16.05.2013, para. 35, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/, (Erişim tarihi: 21.09.2021).

66 Sunay, İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı, 127.

67 Danıştay İDDK, 2019/2899 E., 2021/3 K., 13.01.2021, www.lexpera.com.tr, (Erişim tarihi: 17.03.2022); Aynı yönde Danıştay İDDK, 2018/447 E., 2020/732 K., 16.03.2020, 2018/1846 E., 2021/557 K., 22.03.2021, www.lexpera.com.tr, (Erişim tarihi: 17.03.2022).

mayanları sebepleri ile açıklaması beklenir.[68] Tarafların iddialarından hangisini kabul ve reddettiğini açıkça kararında vermelidir; kararda yalnızca olay özeti ve sonuca yer veren tercihin kısmen yer alması gerekçe oluşturmaz.[69] Gerekçe mantığını oluşturan hukuk, adalet, doğruluk, ölçülülük kavramlarından uzaklaşırsa yerini bireysel değerler alır, yalnızlaşır.[70] Gerekçe, pozitif hukuka dayanmasa bile hukukun diğer kaynaklarına mutlaka dayanmalıdır.[71]

İdari Yargılama Hukuku'nda gerekçe kavramı diğer hukuk yargılamalarından farklı bir yerdedir. İdare hukukuna hakim olan ilkelerin kamu gücünü barındırması ve ilkesel anlamda güçlü işlem ve eylemlerin icrai olması sebebiyle karşı tarafın iradesi, oluşan hukuki ilişkiye yansımamaktadır. İdareye nazaran güçsüz durumdaki bireyleri korumak idarenin yargısal denetimi ile mümkündür. İdari yargı kararlarının idare tarafından uygulanması kararın gerekçesi sayesinde olacaktır.[72] Özel hukukta iki taraf için önemli olan gerekçe, idari yargılamada idarenin bilgilenmesini ve hukuka aykırı tutumunu gidermesini sağlayan araçtır.[73] Mahkeme, ancak gerekçe sayesinde hukuka aykırı işlem veya eylemin aykırılık nedenlerini idareye izah eder.[74] İdare Hukuku, kodifiye edilmemiş çok sayıda yasanın uygulanmasının zor olduğu ve bu sebeple içtihatlar ile gelişen bir hukuk dalıdır. Geliştirilen içtihatlar; medeni hukuk temelinde oluşmuş "haklı beklentinin korunması" veya "idare önünde savunma hakkı" gibi kişi haklarını, "yetki ve usulde paralellik" ilkesi gibi idari faaliyetlere ilişkin olarak ilkeleri bu alana getirmiştir. İdare hukukuna dair bu sayılan örneklerdeki ilkeleri içtihatlar yolu ile geliştirme görevi yargıca aittir.[75] Kimi ilkelerin pozitif düzenlemelerde dayanağı bulunsa da İdare hukukuna ait mevzuatta açıkça düzenlenmemektedir. Kimi ilkelerin somutlaştırılması ise karar gerekçelerinde yer alır. Bu sebeple yargılamanın her aşamasında doğru, adil, makul ölçüde gerekçeli karar verilmesi tüm yargılama sistemini etkileyecektir. Verilen karar bir iptal kararı ise kararda, işlemin neden iptal edildiği şüphe bırakmadan açıklanmalı, verilen karar bir tam yargı davası neticesinde verilmiş ise idarenin hangi sorumluluğuna dayalı olarak zarar oluştuğu kararda karşılanmalıdır. Pozitif hukuka, içtihatlara, hukukun genel ilkelerine dayanmayan bir idari işlemin mahkeme tarafından iptal edilmemesi ve idare tarafından kullanılan "hizmetin gerekleri", "kamu düzeni gereği" şeklinde

68 Turgut Candan, "Karara Her Yazılan Gerekçe Sayılır Mı? Karar Nasıl Kaleme Alınırsa Gerekçeli Olur?, https://turgutcandan.com/, (Erişim tarihi: 23.09.2021).

69 Faruk Erem, *Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku*, (Ankara: Işın Yayıncılık, 1986), 503.

70 Şeker, *Esbab-ı Mucibe'den Retoriğe Hukukta Gerekçe*, 829.

71 Atay, "Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıda Uygulanması", 132.

72 Cemil Kaya, *İdari Yargı Kararlarının Uygulanması Konusunda Danıştay'ın Yaklaşımı*, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013), 46.

73 Yıldırım Uler, *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları*, (Ankara: AÜHF Yayınevi, 1970), 70.

74 Uler, *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları*, 70.

75 Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku 1*, 130.

soyut ve hazır ifadelerin mahkeme kararı ile onaylanması, gerekçeli karar hakkının ihlalidir.[76] İdari Yargılama Hukukunda gerekçeli karar zorunluluğu, münhasıran nihai karar hakkında getirilmemiştir; ara karar, nihai karar, tedbir kararı ayrımı yapılmadan gerekçeli olma zorunluluğu, Anayasa'nın 143. maddesinde "*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olur*." şeklinde açıkça düzenlenmiştir. Bu aşamada söylenmesi gereken, yürütmenin durdurulması hakkında verilen kararların da gerekçeli olması zorunluluğudur. "İYUK 27. maddede yer alan koşulların bulunmaması sebebiyle red" kararı, gerekçeli karar hakkına aykırı bir karardır.[77] İYUK. 27/7'de mahkemenin verdiği yürütmenin durdurulması kararlarına karşı itiraz yolu düzenlenmiştir. Bu itirazın etkin kullanılabilmesi ve itirazın yapıldığı merciin isabetli karar verebilmesi de kararın gerekçeli olmasına bağlıdır. Hak arama özgürlüğüne dahil olan tüm ilkeler ve hakkaniyete uygun yargılanmaya dair zımni unsurlarla aynı amacı hedefleyen gerekçeli karar hakkı, yürütmenin durdurulması talebi reddedilen ilgiliye red kararının da gerekçesini öğrenme hakkı tanımaktadır.[78]

Gerekçeli karar hakkında gerekçenin var olması kadar önemli olan unsurlar; gerekçenin tam ve yasal olması, tarafların taleplerine cevap vermesi ve bu gerekçenin bildirilmesidir.

1. İdari Yargıda Gerekçesiz Hükümler

Gerekçeden mahrum, "kötü" yazılmış hükümler, her iki tarafın da ihtiyaç olmadığı halde temyize gitmesine, gereksiz masraf yapmalarına ve nihayet tüm toplumu etkileyen adaletsiz sonuçlara sebep olabilir[79]. Karar doğru verilmiş de olsa gerekçesiz ise ilgilide, dosya hakkında yüzeysel bir inceleme yapıldığı düşüncesini uyandırır.[80]

Hadjianastassiou - Yunanistan davasında mahkeme, karar gerekçesini yazmamış olan yerel mahkeme kararının gerekçeli karar zorunluluğunu ihlal ettiğini; devletlerin, yargılama sistemlerini sözleşmeye uyumlu hale getirirken yapacakları konusunda takdir yetkilerini kullansalar da başvuranın temyiz hakkını faydalı bir şekilde kullanmasını sağlayan mahkeme kararlarının açık ve anlaşılabilir

---

76 Sunay, *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı,* 140-145.

77 Oğuz Sancakdar, "Avrupa İnsan hakları Mahkemesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Konumu ve Kararlarının İdari Yargı Hakiminin Vereceği Kararlara Etkisi", *Danıştay ve İdari Yargı Günü 139. Yıl Sempozyumu,* (Ankara: Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, 2008), 267.

78 Şeker, Esbab-ı Mucibe'den Retoriğe Hukukta Gerekçe, 789; Ayrıntılı bir inceleme yapılmadan yürütmenin durdurulması kararı hakkında gerekçesiz red kararı veren mahkemenin, 6. maddeyi ihlal ettiği ile ilgili bkz. AİHM, Jabari-Türkiye Kararı, Başv.No: 40035/68, 11.07.2000, para., 49-50, https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim tarihi: 23.09.2021).

79 S. I. Strong, "Writing Reasoned Decisions and Opinions: A Guide for Novice, Experienced, and Foreign Judges", *Journel of Dispute Resolation*, 1 (2015): 94.

80 Alp, "Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe", *Prof. Dr. Mahmut Teyfik Birsel'e Armağan,* 429.

olması gerektiğini belirtmiştir. Temyiz aşamasında karar gerekçesini bilmeyen başvuranın etkin bir savunma da yapamadığından hükmün aleyhe sonuçlandığı ve bu gerekçeyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmedilmiştir.[81]

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nda görülmekte olan yargılamada İdare Mahkemesi tarafından verilen gerekçesiz karar hakkında, kararların gerekçesiz olmasının mümkün olmadığı şu argümanlarla desteklenmiştir:[82]

> "*... Mahkeme kararlarının hüküm fıkrası ve hükmün dayandığı gerekçe ile bir bütün olduğu, gerekçesiz karar verilmesinin mümkün olmadığı açık olduğuna göre, gerekçenin hem temyiz incelemesini yapan merci açısından, hem de kararı uygulayacak olan idare açısından yeterli açıklıkta olması gerektiğinde kuşku yoktur. Yargılama Hukukunda yargı (hüküm), uyuşmazlığı çözmekle görevli ve yetkili yargı yerinin yargılama sürecinin sonunda ulaştığı sonuçtur. Gerekçe, yargıcın çözümlemek durumunda olduğu uyuşmazlığa uygulanması gereken soyut hukuk kuralının saptanmasında, yorumlanmasında ve tüm ayrıntılarıyla ortaya konulup nitelendirilen maddi olaya uygulanmasında izlemiş olduğu yöntemi gösteren ve bu özelliği sebebiyle yargılamanın nesnelliği ile varılan yargının doğruluğu konusunda davanın taraflarına güven, üst yargı yerine de denetleme imkanı veren açıklamadır. Sözü edilen ilke ile sağlanmak istenen amaç da budur. Anlaşılabilir bir gerekçeye dayanmayan mahkeme kararlarının gerekçeli bir karar olarak kabulüne imkan bulunmadığı gibi ilgili mercilerin karar gerekçesinin ne olması gerektiği ya da gerekçe olarak belirtilen ifadelerin ne anlama geldiği konusunda bir yorum ya da belirlemede bulunmaları beklenemez."*

Anayasa Mahkemesi de idari yaptırım kararına yapılan itirazın gerekçesiz olarak reddedilmesi hakkında, daha önce aynı konuda verdiği ve sıkça doktrinde zikredilen kararlarına atıfta bulunarak, gerekçeli kararın ihlal edildiği yönünde karar vermiştir.

> "*... Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının gerekçeli karar hakkı güvencesini de kapsadığının kabul edilmesi gerekir. (Abdullah Topçu, B. No: 2014/8868, 19.04.2017, prf. 74). Gerekçeli karar hakkı kişilerin adil bir şekilde yargılanmayı ve denetlemeyi sağlamaktadır. Bu hak tarafların muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddialarının kurallara uygun bir biçimde incelenip incelenmediğini bildikleri ve demokratik bir toplumda kendileri adına verilen yargı kararlarının sebeplerinin toplum adına öğrenilmesinin sağlanması için de gereklidir. (Sencer Başat ve diğerleri, (GK) B. No: 2013/7800, 18.06.2014, prf. 31, 34). Mahkemelerin anılan yükümlülüğü yargılamada ileri sürülen*

[81] AİHM, 16.12.1992, Başv. No: 12945/87, para. 33, https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim Tarihi: 17.09.2021).

[82] DİDDK, 13.11.2019, 2018/3611 E., 2019/5552 K., http://www.kazanci.com/, (Erişim Tarihi: 17.09.2021).

her türlü iddia ve savunmaya karar gerekçesinde ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi gerektiği şeklinde anlaşılamaz. Ancak derece mahkemeleri kendilerine sunulan tüm iddialara yanıt vermek zorunda değilse de (Yasemin Ekşi B. No: 2013/5486, 04.12.2013, prf. 56) davanın esas sorunlarının incelenmiş olduğu gerekçeli karardan anlaşılmalıdır. Kanun yolu incelemesi yapan merciin yargılamayı yapan mahkemeyle aynı sonuca ulaşması ve bunu aynı gerekçeyi kullanarak veya atıfla kararına yansıtması kararın gerekçelendirilmiş olması bakımından yeterlidir. (Yasemin Ekşi, prf. 57).''[83]

Anayasa Mahkemesi, zikredilen başvuruda temyiz merciinin yerel mahkeme kararını onaması halinde aynı gerekçeyi kararında kullanabileceği yönünde karar vermiştir.

2. İdari Yargıda Gerekçede Tarafların Taleplerine Cevap Verilmemesi

Mahkeme, karar gerekçesinde ileri sürülen tüm savları ayrıntılı cevaplamak zorunda değildir.[84] Sonuca etkili taleplerin kararda karşılanması gerekmektedir. Davanın sonucunu temelden etkileyecek bir dilekçe verilmişse, mahkeme kararında bunu mutlaka göz önünde bulundurmalıdır (Hiro Balandi- İspanya).[85] İdari bir dava olan Van De Hurk davasına ilişkin kararda da mahkeme, yerel mahkemelerin gerekçeli karar verme zorunluluğu yanında tüm soruların cevabını içeren karar verme zorunluluklarının bulunmadığına hükmetmiştir.[86] Aynı kararda tüm argümanların AİHM kararlarında dahi karşılanmadığı da belirtilmiştir. Tüm savların mahkeme tarafından değerlendirilmesini beklemek, olağan hayatın akışına aykırı olur. Makul sürede yargılama yapması beklenen mahkemelerin yalnızca karara etkili gerekçeyi sunması yeterli kabul edilmelidir. Ne var ki, taraflarda adaleti elde ettiklerine dair bir etki bırakmayan, kısa birkaç cümleli gerekçe, 6. madde şartını da yerine getirmemektedir.[87]

Buna göre sonucu etkileyici talepler ve savlar kararda karşılanmazsa 6. maddenin ihlal edildiği kabul edilmektedir. AİHM ile aynı yönde Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, etkili gerekçenin "makul gerekçe" olduğunu şu kararında hüküm altın almıştır:[88]

---

83 AYM, Mümtaz Bekçi, Başv. No: 2014/16269, 08.11.2017, para., 24-27, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/, (Erişim tarihi: 17.09.2021).

84 İnceoğlu, *İnsan Hakları, Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, 323.

85 Güney Dinç, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Adil Yargılanma Hakkı*, İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 2006), 116.

86 AİHM, Van De Hur- Hollanda kararı, Başv. No: 16034/90, 16.04.1994, para. 61, (Erişim tarihi: 21.03.2022); Mole, Harby, *Adil Yargılanma Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, 87.

87 İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, 323.

88 DİDDGK, 06.02.2020, 2018/2316 E., 2020/278 K., http://www.kazanci.com, (Erişim tarihi: 21.09.2020).

"*... mahkemelerin bu yükümlülüğü, yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya karar gerekçesinde ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılamaz. (Anayasa Mahkemesi Kararı; B. No: 2013/1213, 04/12/2013, s. 26). Bu nedenle bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği, davanın niteliğine ve koşullarına bağlıdır. Bununla birlikte muhakeme sırasında açık ve somut bir biçimde öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması, başka bir deyişle davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olması halinde davayla doğrudan ilgili bulunan bu hususlara mahkemece makul bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir*." Makul gerekçe, yine bu kavrama yer veren Anayasa Mahkemesi kararına göre olguların nasıl değerlendirildiğini, hukuki sebepleri ve hükümle olay arasındaki bağlantıyı ortaya koyan gerekçedir.[89]

Yine tüm iddia ve savların kararda mutlak bir şekilde karşılanması zarureti-nin bulunmadığına dair Anayasa Mahkemesi:[90]

"*Mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olmakla beraber, bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılamaz. Bu nedenle, gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamı kararın niteliğine göre değişebilir. Bununla birlikte başvurucunun ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren usul veya esasa dair iddialarının cevapsız bırakılmış olması bir hak ihlaline neden olacaktır. Bunun yanı sıra, kanun yolu mahkemelerince verilen karar gerekçelerinin ayrıntılı olmaması da bu hakkın ihlal edildiği şeklinde yorumlanmamalıdır."* ifadelerine kararında yer vermiştir. Danıştay, geliştirdiği içtihatlarında tarafların; yetki, görev, derdestlik, bilirkişi raporuna itiraz gibi usule ilişkin itirazlarının mahkeme tarafından gerekçeli karar ile değerlendirilmemesini gerekçeli karar hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.[91] Gerekçede, herkesçe bilinen gündelik hayata dair hususlar değil, hakimin vicdani kanaatini oluşturan önemli olgular, basit ve dili herkesçe anlaşılabilir şekilde yer almalıdır.[92] Tarafların iddia ve savunmaları herkesçe bilinmemektedir. Bu sebeple gerekçede mutlaka yer almalıdır.

---

89 "*Makul gerekçe; davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır. Zira tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması zorunludur.*" İbrahim Ataş, Başvuru No: 2013/1235, 13.06.2013, para. 24, http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/, (Erişim tarihi: 23.03.2022); Sunay, *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*, 135.

90 AYM, Mehmet Yavuz, Başvuru No: 2013/2995, 20.02.2017, para., 51, http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/, (Erişim tarihi: 23.09.2021).

91 D. 13. D, 2007/515 E., 2008/3431 K., 31.03.2008, 2006/4554 E., 2008/1249 K. 20089139 E., 20087612 K., 13.12.2008, 2007/5193 E., 2011/2992 K., 21.06.2011, Sunay, İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı, 169, 170.

92 İlter Aksoylu, "İdari Yargı Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığı", *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi*, S. 21 (2006): 34.

3. İdari Yargıda Yetersiz ve Yasaya Dayanmayan Gerekçe

Gerekçeli kararın, tüm yargılama sujelerini aydınlatan açıklıkta; çelişkisiz, kararın dayandığı bilgi, belgelerin ve delillerin ele alınması, yorumların kuşkuya yer vermeyecek nitelikte olması gerekmektedir.[93] Mahkeme 6. maddenin ihlal edilip edilmediği iddiasını araştırırken, kararın uzunluğunu değil, niteliğini esas almaktadır. Garcia Ruiz -İspanya[94] kararına atıfta bulunduğu Urat- Türkiye davasında, başvurana devlet memurluğundan çıkarılmayı gerektiren disiplin suçu cezasını veren Diyarbakır İdare Mahkemesi kararının "kısa ve az gerekçeli olduğu" şeklindeki başvuran iddiasına karşı Mahkeme:[95]

"*Mahkeme, adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi ile bağıntılı bir ilkeyi yansıtan yerleşik içtihadı uyarınca, mahkeme kararlarının dayandıkları gerekçeleri yeterli düzeyde belirtmesi gerektiğini yinelemektedir. Gerekçe verme yükümlülüğünün ne derece uygulanması gerektiği, kararın niteliğine göre değişebilmektedir ve davanın koşulları kapsamında belirlenmelidir (bk., Garcia Ruiz/İspanya [BD], no. 30544/96, § 26, AİHM 1999-I). Ek olarak, diğerleri arasında, bir davacının mahkeme önünde verebileceği beyanların çeşitliliğini ve Sözleşmeci Devletler arasında yasal hükümler, teamül hukuku, hukuki fikir ve kararların hazırlanması ile sunumu arasında bulunan farklılıkları göz önünde bulundurmak gereklilik arz etmektedir. Bu nedenle, bir mahkemenin Sözleşme'nin 6. maddesinden kaynaklanan gerekçe sunma yükümlülüğünü yerine getirip getirmediği ancak davanın koşulları çerçevesinde belirlenebilir (bk., Ruiz Torija/İspanya, 9 Aralık 1994, § 29, A Serisi no. 303-A) ...*

... Somut davada, idare mahkemesinin kararının çok kısa olmakla eleştirilebilmesine rağmen, bunun tamamen gerekçelerden yoksun olduğu söylenemez. Bu nedenle, Mahkeme'nin belirleyeceği husus, yerel mahkemenin ileri sürdüğü gerekçelerin açık maddi veya hukuki bir hataya dayanıp dayanmadığıdır. -Mahkeme, bu hususu belirlerken, hukuk yargılamalarına ait bir delil standardı olan olasılıklar dengesi prensibinin söz konusu idari yargılamalara uygulanabilir olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Bu durum, etkili bir şekilde, yargılamayı yürüten mahkemenin, taraflarca sağlanan delillere dayanarak, talebi destekleyen maddi iddianın daha olası olup olmadığını belirlemek zorunda kaldığı anlamına gelmiştir."

Karar uzunluğunun bir standart olarak belirlenmesi mümkün değildir. Gerekçeli karar hakkı, karardaki cümlelerin sayısı ile değil kararın tarafları tatmin

93 Adem Çelik, *Adil Yargılanma Hakkı*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 100.

94 Doğru, Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar,* 846.

95 AİHM, 27.11.2018, Başvuru No: 53561/09 ve 13952/11, para. 67, 68, 70. https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim Tarihi: 17.09.2021).

etmesi ve başvurulması halinde üst mahkemeyi aydınlatması ile ilgilidir. Gerekçeli karar olabilmesi için tüm savların kararda irdelenmesi ne kadar aranmamalı ise kısa olarak nitelenebilecek birkaç cümlelik karar da tek başına bu hakkın ihlali değildir. Kararın niteliğinde önemli olan, hakimin adaleti sağlama fiilinin olgunluğuna kanaat getiren bir öz olarak gerekçenin zuhur etmesidir.

Karar gerekçesinin uzunluğu veya kısalığı adaletli karar verilip verilmediğine dair bir kanı oluşturmamalıdır. Önemli olan gerekçenin talep sonuçlarını karşılaması ve hakkaniyeti sağlayacak yoğunluğa erişmesidir. Yetersiz gerekçede, anayasal veya yasal açıdan bir gerekçe vardır. Fakat bu gerekçe genelde birkaç satırdan ibaret veya normların zikredilmesi şeklinde olup, adaletin gerçekleştiğine dair bir tatmin duygusu bulundurmaması sebebiyle gerekçeli karar hakkının ihlali niteliğindedir. Yetersiz gerekçelendirme, soyut kavramların ve yasa maddelerinin üstünkörü ele alındığı gerekçelendirmedir.[96]

Yerel mahkemeler için getirilen ayrıntılı gerekçe zorunluluğu temyiz sonucu verilen kararlar için bulunmamaktadır.[97] AİHM, onama sonucu verilen kararlarda gerekçe zorunluluğunun bulunmadığına karar vermiştir.[98] Üst yargı bakımından gerekçe gösterme zorunluluğunun olmaması, temyiz mahkemesinin vereceği bozma kararlarına ve ilk derece mahkemesi kararını esas açıdan denetleyen istinaf mahkemesi kararlarına ilişkin değildir.[99] Yerel mahkeme kararının üst mahkeme tarafından onama halinde aynen benimsenmesi, AİHM içtihatlarına göre gerekçeli karar hakkının ihlali olmasa da emsal karar oluşturma egemenliğinin ilk derece mahkemesine bahşedilmesi ve üst derece gözüyle ayrı bir görüş ortaya koyulması gerekirken, temyiz edende yargıcın onay makamı olarak algılanmasına sebep olur.[100] Önemli olan bozma halinde verilecek gerekçe olsa da, onamanın da tek satırlık hazır ifadelerle verilmesi başvuranda adaletli karar olgusunu oluşturmayacaktır.[101] Yine verilen kararın yasaya dayanan bir gerekçede olması adil yargılanma hakkı açısından zorunluluktur. AİHS 7 no.lu protokolün'nün 2. maddesi ile ceza yargılaması neticesinde hukuka aykırı karar verildiğini düşünen taraf için üst mahkeme yolu düzenlenmiştir. Bunun dışında sözleşme, ilgili içtihatları aracılığı ile de, sözleşen devletlere iki dereceli bir yargılama sistemi kurmaları konusunda bir zorunluluk öngörmemektedir.[102] Gerekçeli karar zorunluluğunun bu sebeple temyiz kararları hakkında yumuşatıldığı söylenebilir.

---

96 Sunay, *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*, 133.

97 İnceoğlu, *İnsan Hakları, Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, 252; D.J. Harris, M.O. Boyle, E.P. Bates ve C. M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 271.

98 AİHM Kararı, 19.12.1997, Başv. No: 157/1996/776/977, prf. 49-61, https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim Tarihi: 29.09.2021).

99 Sunay, *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*, 177.

100 Şeker, *Esbab-ı Mucibe'den Retoriğe Hukukta Gerekçe*, 88-91.

101 Akıncı, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, 262-263.

102 Gölcüklü, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama", 65.

Mahkeme kararının tarafları şüphelendiren, herkesçe anlaşılmayan ifadeleri de gerekçe hakkının ihlalidir. AİHM, Danıştay'ın verdiği bir kararda yalnızca ilgili yasa maddesinin zikredilmesini gerekçeli karar hakkının ihlali olarak nitelendirmiştir:[103]

> "*Mahkeme, yukarıda belirtilenlerin altını çizerek, somut olayda Danıştay'ın, başvuranın, usulsüz şekilde işten çıkarılmasına itiraz etmek için gerektiği şekilde ileri sürdüğü tek karar düzeltme yolunun neden -mevcut durumda olduğu gibi- yalnızca hileli, dolayısıyla yasa dışı belgelere dayanılarak verilen kararları cezalandıran İYUK'un 54. maddesinin 1. fıkrasının d) bendinde öngörülen amaca aykırı olduğunu açıklamaksızın, genel bir kabul edilemezlik tespitinin arkasına sığınmakla yetinmesinin kabul edilemez olduğuna hükmetmektedir.*"

Kararda birden fazla ayrık düşüncenin belirtilmesi de gerekçeli karar hakkının ihlali niteliğinde görülmüştür. Hükmün yalnızca gerekçesiz olması değil, gerekçesi ile çelişmesi de temyiz sebebidir.[104] Danıştay 12. Dairesi'nce yapılan temyiz incelemesinde İdare Mahkemesi tarafından verilen çelişkili kararlara ilişkin olarak sağlıklı gerekçeli karar tesisinin şu şartlar dahilinde mümkün olduğuna karar vermiştir:

> *"Mahkemeler kararlarının yapısı ve içeriği açısından takdir yetkisine sahiptir. Ancak kararlarının dayanağını yeterli açıklıkta belirtmek zorundadırlar. Gerekçenin olayla ilgili bulunmayan hususlardan hareketle oluşturulması adil olmayan bir sonuca varılmasını sağlayacaktır. Gerekçede birbiri ile çelişen anlatımlara yer verilmesi, maddi olayla ilgisi olmayan saptamaların yapılması durumunda sağlıklı bir çözümlemenin yapılmış olmayacağı kesindir. Bu nedenle yargı yerleri hükme varırken kullandıkları gerekçe tutarlı olmalı. Hakkaniyete uygun bir yargılama yapıldığı kanaatini uyandıracak ifadeler kullanılmalıdır."*[105]

Gerekçede çelişkili ifadeler, taraf iddialarının birbirine zıt olmasından kaynaklanabilir. Fakat bunların düzenli ifadelerle ve normlara dayanan şekilde makul olarak ele alınmaması yeterli incelemenin yapılmadığı izlenimini verecektir. Uyuşmazlıkla ilgili olmayan iddia ve savunmalara ve bunlara ilişkin hukuki tahlillere gerekçede yer verilmemelidir.[106] Gerekçenin somut verilere dayanması, çelişkili olmaması, hakkaniyeti gözetmesi, iyi bir inceleme ürünü olduğu konusunda kesin kanı oluşturması, yeterli bir gerekçe olduğunu gösterir.[107]

---

103 AİHM Kararı, 17.10.2017, Başvuru No: 36785/03, paragraf 75, https://hudoc.echr.coe.int/, (Erişim Tarihi: 17.09.2021).

104 Hakan Pekcanıtez, *Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017), 1990.

105 D. 12. D, 13.01.2005, 2002/1760 E., 2005/20 K., http://www.idarehukuku.net, (Erişim tarihi: 21.09.2021).

106 Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019), 397.

107 Sunay, *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*, 157.

Gerekçede anlamı açık olmayan normlara, hukuka değil tecrübeye dayanan ifadelere yer verilmesi de tarafları adalet duygusundan mahrum bırakır.[108]

Gerekçede, maddi vakıaya ilişkin delillerin değerlendirilmesi neticesinde olaya ilişkin tüm iddia ve savunmanın özü sentez olarak, anlaşılır bir dille ortaya koyulmalıdır.

Gerekçeli karar hakkı ulusal hukukta olduğu gibi uluslararası hukukta da korunan ve ihlal edilmesi halinde yaptırıma bağlanan adil yargılanma haklarındandır. İdari Yargıda ilk derece mahkemesi tarafından verilen gerekçesiz karar, mutlak temyiz sebebi olup, İYUK 49/2 gereğince Danıştay, "*Kararı hukuka uygun bulursa onar. Kararın sonucu hukuka uygun olmakla birlikte gösterilen gerekçeyi doğru bulmaz veya eksik bulursa, kararı, gerekçesini değiştirerek onar.*" Gerekçesiz karar hukuka aykırı karardır ve bozma sebebidir.[109] Gerekçenin temyiz mercii tarafından değiştirilmesi imkanı, 6545 Sayılı Yasa'yla gelmiştir. Değiştirerek onama, Danıştay'ın yalnız karar sonucuna katılması fakat gerekçesini değiştirmesi olarak algılanmalıdır. Kısmi bozma algısını veren bu durum, farklı gerekçe ile tarafların karşı karşıya kalmasına, gerekçenin ilk derece mahkemesi hakiminin yargılama faaliyetinin özünü ve neticesini yansıtması ve yeni bir karar gibi görünen gerekçeye karşı başvuru yolu olmaması sebebiyle adalet duygusunu tatmin etmeyebilir.

AİHM yargılaması sonucu verilen karar yargılamanın yenilenmesi veya başvurucuya tazminat ödenmesi şeklinde olabilir. Tüm adil yargılanma haklarının ihlali halinde getirilen bir koruma müessesi olan "yargılanmanın yenilenmesi" de İYUK 53. maddesinde düzenlenen olağanüstü kanun yoludur. Madde hükmüne göre "*Hükmün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya hüküm aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi*" yargılanmanın yenilenmesi sebebidir. Gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğini düşünen taraf, AİHM tarafından verilen kesinleşmiş hüküm ile ilk kararı veren asıl mahkemeye başvurur. Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru yoluna ilişkin verdiği kararlar ile yargılanmanın yenilenmesine hükmedebilir, yerel mahkeme bu karara uymak zorundadır.[110]

---

108 Akıncı, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, 263.

109 Aksoylu, "İdari Yargı Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığı", 33.; D. 7. D,, 25.11.1999, 1998/1345 E., 1999/3900 K., http://www.kazanci.com, (Erişim tarihi: 21.09.2021).

110 AYM Kararı, 25.10.2018, Başvuru No: 2015/941; Gürsel Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, (Bursa: Ekin Yayınları, 2019), 528.

SONUÇ

Gerekçeli karar hakkı hukukun genel ilkelerini benimsemiş, hukukun üstünlüğüne inanan tüm devletlerin yalnızca taraf oldukları uluslararası antlaşmalarda değil, ulusal mevzuatında açık veya zımni düzenlenen bir adil yargılanma hakkıdır. Türk idari yargılama hukuku alanında ilke olarak Anayasanın 141. maddesinde, İYUK 24. maddesi ve Danıştay Yasası'nın 51. maddesinde yer almaktadır. Ayrıca AİHM içtihatlarına paralel içtihatlar geliştirilmiştir. Kararın yalnızca gerekçesiz olması değil, eksik ve yasaya dayanmayan gerekçe içermesi, tarafların taleplerine dayanmayan gerekçe içermesi bu hakkın ihlali niteliğindedir. Hüküm ve onunla çelişen gerekçe, birbiriyle çelişen gerekçeler yine bu hakkın ihlalidir. Gerekçenin tereddüde yol açması, verilen kararın doğru ve hukuki olmadığını gösterir. Gerekçenin kararda tam ve eksiksiz, herkesçe anlaşılır ifadelerle yer alması asıldır. İddia ve savunmanın, dosyadaki delillerin hakimin zihninde oluşturduğu imgesel sonuçlar, yürürlükteki mevzuata ve hukukun genel ilkelerine uygun, doğru, akılcı, şeffaf, anlaşılabilir olmalıdır. Ancak bu şekilde emsal olabilir ve hukuk alemine bir katkıda bulunabilir. Ayrıca kolay denetlenebilir ve diğer adil yargılanma hakları olan makul sürede yargılanma hakkı, mahkemeye erişim hakkı gibi hakları olumlu yönde etkiler. Bu sebeple tarafların taleplerine cevap vermesi ve taraflara doğru vasıtalarla bildirilmesi gerekmektedir. Gerekçeli karar hakkı, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığının bir göstergesidir. Türk adaletinin kimliğidir. Uluslararası alanda yargı sisteminin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ancak gerekçeden anlaşılır. Hakimin çevresel bir etkide kalmadan hür vicdanı ile karara ulaştığı kanısını oluşturur. Aynı zamanda iç dünyasının beşeri eksikliklerinden arınmış, olması gereken hukuka uygun karar verildiğinin teminatı gerekçedir.

İdari işlem ve eylemler, karşı tarafın iradesini gözetmeksizin icra edilirler. Kamu gücünü kullanan idareye karşı güçsüz durumdaki bireyi korumanın bir yolu da idareyi denetleyen yargılamanın doğru yapılmasıdır. Bu doğru yargılamanın bir argümanı da gerekçeli karar vermesidir. Gerekçeli karar sayesinde idare, hukuka aykırı işlem ve eylemleri hakkında doğru tasarrufta bulunabilir. Karar anlaşılamaz olduğu takdirde bu, kararın yerine getirilmemesi keyfiyetine yol açar ve başka bir hakkın ihlali olarak bireye döner. Kuşkusuz hiçbir durum, idareye bu keyfiyeti vermez fakat yargılamanın gerekçesiz, eksik gerekçeli olması, ikinci kez hukuka aykırılık oluşturur. Kaldı ki hukuk devletinin aracı olan idare hukuku, bireyi idare karşısında korumakla yükümlüdür.[111]

İdari yargıda duruşma yapılmasına karar verilmedikçe geçerli olan dosya üzerinde inceleme ve karar verme süreci, tarafların karar aşamasına müdahalede bulunmasını ve dosya içeriğinden haberdar olmasını hukuk yargılamalarına nazaran zor kılmaktadır. Tüm bu sebeplerle kararların saydam ve açık olması elzem-

[111] Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 6.

dir. İdari yargılama neticesinde gerekçeli karar verilmesi, hukuk yargılamasına nazaran daha önemlidir. Yargılama esnasında her tür bilgi ve belgeyi mahkemeye vermekle yükümlü olan idarenin bu belgeleri saklama ihtimali, yargılamanın re'sen tahkikat yöntemini uygulamaması ve ıspat külfetini davacıya bırakması neticesinde elinde iddia argümanı zaten az olan davacının savunma cephesine çekilmesi, adil yargılanma hakkının ihlal aşamalarıdır. Gerekçesiz karar ise işlem ve eylemi yasallıktan güç alarak icra eden idare karşısında güçsüz duruma düşen bireyi, açılan iptal davası sonucu verilen mahkeme kararı ile daha da güçsüzleştirmektedir.

Gerekçeli karar ihlali diğer adil yargılanma haklarının ihlalini de beraberinde getirecektir. Temelden etkileyici bir çözüm olarak Adalet Akademisinde gerekçeli karar yazımı ile ilgili ayrıntılı bir eğitimin hakim adaylarına verilmesi ilerleyici bir aşama olabilir. Maktu cümleler ile geçiştirilen kararların denetiminde gerekçesiz olduklarını nitelendirmek, hakimi üstünkörü gerekçe gösterme anlayışından kurtarabilir.

KAYNAKÇA

Akıllıoğlu, Tekin. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç tüzüğü Başvuru Bilgileri*. Ankara: İmaj Kitabevi, 2002.

Akıllıoğlu, Tekin. *İnsan Hakları Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2019.

Akın, İbrahim ve Akın, Tansu. *Yargısal Kararlarda Gerekçe Bilgi Teorisi ve Mantık Yönünden Temelleri.* Ankara: Eryılmaz Ofset, 2001.

Akıncı, Müslüm. *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.

Aksoylu, İlter. "İdari Yargı Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığı". *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi*, S. 21 (2006): 23-44.

Akyılmaz Bahtiyar; Sezginer, Murat ve Kaya, Cemil. *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.

Alp, Mustafa. "Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe". *Prof. Dr. Mahmut Teyfik Birsel'e Armağan*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001.

Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Serbest Akademi, 2013.

Arslan, Ramazan; Ejder, Yılmaz; Ayvaz Taşpınar, Sema ve Hanağası, Emel. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2019.

Aşçıoğlu, Çetin. "Yargıda Gerekçe Sorunu". *TBB Dergisi*, S. 48, (2003): 109-116.

Atay, Ender Ethem. "Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıda Uygulanması". *Danıştay Dergisi*, S. 147, (2018): 7-32.

Çağlayan, Ramazan. *İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Çelik, Adem. *Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.

Dinç, Güney. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Adil Yargılanma Hakkı*. İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 2006.

Doğan, İlyas. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.

Doğru, Osman ve Nalbant, Atilla. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*. İstanbul: Legal Kitabevi, 2013.

Dinçkol, Abdullah. "Karar Verme Süreci İçinde Hükmün Oluşması ve Hakimin Fonksiyonu". *Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar V. Sempozyum*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2012.

Ediş, Seyfullah, "Hukukun Uygulanmasında Yargıca Tanınmış Takdir Yetkisi". *AÜHFD* 30, S. 1 (1973): 169-196.

Erem, Faruk. *Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku*. Ankara: Işın Yayıncılık, 1986.

Gölcüklü, Feyyaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama". *Ankara SBF Dergisi*, S. 1 (1994): 199-202.

Gölcüklü, Feyyaz ve Gözübüyük, Şeref. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.

Harris, D. J.; Boyle, M. O.; Bates, E. P. and Buckley, C. M. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Ankara: Avrupa Konseyi, 2013.

İnceoğlu, Sibel. *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2013.

Kaboğlu, İbrahim. *Özgürlükler Hukuku 1*. Ankara: İmge Yayınevi, 2013.

Kaplan, Gürsel. *İdari Yargılama Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınları, 2019.

Karakoç, Yusuf. *Yargı Kararlarının Dili ve Gerekçesi*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2007.

Kaya, Cemil. *İdari Yargı Kararlarının Uygulanması Konusunda Danıştay'ın Yaklaşımı*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013.

Kuru, Baki. *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2017.

Kuru, Baki. *Medeni Usul Hukuku El Kitabı Cilt 1*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2020.

Madra, Ömer. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları. 1981.

Mole, Nuala and Harby, Catharina. *Adil Yargılanma Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*. Ankara: TBB Yayınları, 2005.

Özdek, Yasemin. *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*. Ankara: TODAİE, 2004.

Pekcanıtez, Hakan. *Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017.

Sancakdar, Oğuz. "Avrupa İnsan hakları Mahkemesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Konumu ve Kararlarının İdari Yargı Hakiminin Vereceği Kararlara Etkisi". *Danıştay ve İdari Yargı Günü 139. Yıl Sempozyumu*. Ankara: Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, 2008.

Schroeder, Friderich-Christian ve Yenisey, Feridun. *Dürüst Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 1997.

Strong, S. I. "Writing Reasoned Decisions and Opinions: A Guide for Novice, Experienced, and Foreign Judges". *Journel of Dispute Resolation*, 1 (2015): 92-128.

Sunay, Zuhal Aysun. *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Şeker, Hilmi. "Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal, Makul Gerekçe Biçimleri". *Ankara Barosu Dergisi*, S. 2 (2007): 179-200.

Şeker, Hilmi. *Esbab-ı Mucibe'den Retoriğe Hukukta Gerekçe*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2010.

Tan, Turgut. "İdari Yaptırımlar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki Güvenceler". *Prof. Dr. A. Şeref Gözübüyük'e Armağan*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

Tezcan, Durmuş; Erdem, Mustafa Ruhan ve Sancakdar, Oğuz. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*. Ankara: Açık Cezaevi, 2004.

Turan, Hüseyin. "Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ndeki Yeri ve Önemi". *TBB Dergisi*, S. 84 (2009): 213-230.

Uler, Yıldırım. *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları*. Ankara: AÜHF Yayınevi, 1970.

Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2006.

Yücel, Mustafa Tören, "Kararlarda Gerekçe ve Muhalefet Şerhi". *HFSA 8. Kitap*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, (2003): 162-170.

Zabunoğlu, Yahya. "Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılama Yapma Görevi". *Yeni Türkiye Yargı Reformu Özel Sayısı*, S. 10 (1998): 358-366.

İnternet Kaynakları

https://hudoc.echr.coe.int/tur.

https://www.lexpera.com.tr.

http://www.idarehukuku.net.

https://sozluk.gov.tr/.

http://www.kazanci.com/.

https://turgutcandan.com.